

Адміністративне право і процес

УДК 34.07

Чорна Вікторія Володимирівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Чёрная Виктория Владимировна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Chorna Viktoriya

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Червякова Олена Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
ДЕРЖАВ**

**СТУДЕНЧЕСКОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОПЫТА
ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВ**

**STUDENTS 'SELF-GOVERNMENT IN HIGHER EDUCATION IN
UKRAINE THROUGH THE EXPERIENCE OF THE EUROPEAN
STATES**

Анотація. У статті розкрито поняття студентського самоврядування, під яким розуміється засіб реалізації студентською громадою прав, обов'язків та ініціатив шляхом прийняття рішень,

спираючись на власні ресурси у сфері своєї компетенції, у співпраці з адміністрацією, а також вирішення питань, які стосуються студентства. Досліджено реальний стан такого феномена в Україні. Шляхом аналізу чинного законодавства визначено основні недоліки врегулювання цього громадського утворення на державному рівні. Виявлено, що в Україні існує низка проблем, основними з яких є недосконалість національного законодавства (а точніше брак законодавчої бази), відсутність чітких меж визначення компетенції органів студентського самоврядування, авторитарний вплив керівництва вищого навчального закладу на такі громадські осередки, неналежне фінансування й не визначення правового статусу органів студентського самоврядування. Спираючись на досвід вищих навчальних закладів таких провідних європейських країн, як Велика Британія, Латвія, Польща, Німеччина, виявлено відмінність вітчизняної та європейської системи студентського самоврядування, яка полягає у тому, що в європейських ВНЗ органи студентського самоврядування частіше за все наділені статусом юридичних осіб і мають підтримку з боку адміністрації та значно ширші повноваження (як ті, що закріплені на законодавчому рівні, так і ті, що є звичаєвими та не фіксуються). Також, європейська система студентського самоврядування не конкурує із студентськими профспілками, адже вони там просто відсутні. На основі даного дослідження визначено, що найважливішим для розвитку системи студентського самоврядування в Україні є розширення повноважень органів студентського самоврядування та запровадження механізму їх реалізації, більша підтримка з боку адміністрації навчальних закладів, також зацікавленість студентів.

Ключові слова: студентське самоврядування, професійна спілка студентів, громадські утворення, органи студентського самоврядування.

Анотація. В статті раскрыто поняття студенческого самоуправления, под которым понимается способ реализации

студенческим обществом прав, обязанностей и инициатив путем принятия решений, опираясь на собственные ресурсы в сфере своей компетенции, в сотрудничестве с администрацией, а также решение вопросов, касающихся студенчества. Исследовано реальное состояние такого феномена в Украине. Путем анализа действующего законодательства определены основные недостатки урегулирования этого общественного образования на государственном уровне. Выявлено, что в Украине существует ряд проблем, основными из которых являются несовершенство национального законодательства (а точнее отсутствие законодательной базы), отсутствие четких границ определения компетенции органов студенческого самоуправления, авторитарное влияние руководства высшего учебного заведения, ненадлежащее финансирование и отсутствие определения правового статуса органов студенческого самоуправления. Опираясь на опыт высших учебных заведений таких ведущих европейских стран, как Великобритания, Латвия, Польша, Германия, выявлено отличие отечественной и европейской системы студенческого самоуправления, которая заключается в том, что в европейских вузах органы студенческого самоуправления чаще всего наделены статусом юридических лиц и имеют поддержку со стороны администрации и значительно более широкие полномочия (как те, которые закреплены на законодательном уровне, так и те, что есть обычными и не фиксируются). Также, европейская система студенческого самоуправления не конкурирует со студенческими профсоюзами, ведь они там просто отсутствуют. На основе данного исследования определено, что важнейшим для развития системы студенческого самоуправления в Украине является расширение полномочий органов студенческого самоуправления и введение механизма их реализации, большая поддержка со стороны администрации учебных заведений, а также заинтересованность студентов.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, профсоюз студентов, общественные образования, органы студенческого самоуправления.

Summary. *The article describes the concept of student self-government, which means the method of implementation of the student society its rights, responsibilities and initiatives by making decisions, relying on its own resources in the area of its competence, in cooperation with the administration and solving students' issues. The real situation of this phenomenon in Ukraine is investigated. By analyzing the legislation, the main disadvantages of the regulation of this public formations at the state level were identified. It is revealed that in Ukraine there are many problems, the main ones being the imperfection of national legislation (more precisely the lack of legislative base), the lack of clear boundaries for determining the competence of student self-government bodies, authoritarian influence of the management of higher education institutions, inadequate funding and not determining the legal status of the student body. Based on the experience of higher educational institutions of leading European countries such as the UK, Latvia, Poland, Germany, the difference between the native and European student self-government systems is revealed, which is that in European universities, student self-government bodies are most often endowed with the status of legal entities and have the support of the administration and much broader powers (both those which are fixed at the legislative level, and those that are ordinary and not fixed.). Also, the European system of student self-government does not compete with student unions, because they simply do not exist there. Based on this study, it is determined that the most important for its development is the empowerment of student self-government bodies and the introduction of a mechanism for their implementation, greater support from the administration of educational institutions and the interest of students.*

Key words: *student self-government, professional union of students, public formations, student self-government bodies.*

Постановка проблеми. Важливим елементом системи управління сучасним вищим навчальним закладом є студентське самоврядування. Необхідність та значущість питання зміцнення засад діяльності органів студентського самоврядування обумовлюється роллю та місцем, які вони відіграють у вихованні демократичних, громадянських цінностей, а також соціальної активності молоді. Тож студентське самоврядування становить значний потенціал щодо залучення молоді до активної участі у вирішенні питань, пов'язаних зі створенням умов для її професійного становлення та розвитку. Проте в Україні в цій сфері існує низка проблем, основними з яких є недосконалість національного законодавства (а точніше брак законодавчої бази), відсутність чітких меж визначення компетенції органів студентського самоврядування, авторитарний вплив керівництва вищого навчального закладу на такі громадські осередки, неналежне фінансування й не визначення правового статусу органів студентського самоврядування. Часто це провокує незацікавленість студентів у роботі таких осередків, що в свою чергу впливає на ефективність їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми студентського самоврядування висвітлювалися у працях таких вчених, як В. Бахрушин, О. Светликова, А. Слипко та інші.

Метою статті є дослідження проблем студентського самоврядування в Україні, аналіз стану правового регулювання даного питання, а також з врахуванням зарубіжного досвіду у цій царині формулювання пропозицій щодо удосконалення нормативних та інституціональних засад функціонування студентського самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Наразі в Україні відбувається активний процес розвитку студентського самоврядування. Проте, представляти студентську громаду у відносинах з адміністрацією вищого навчального закладу (далі ВНЗ) претендують два громадських утворення: професійні

спілки студентів та органи студентського самоврядування. Розглянемо це питання докладніше.

Відповідно Закону «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (ст. 1), професійна спілка студентів – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) [2]. Тут, зазначення слова «навчання» й дає підстави для створення студентських профспілок. Водночас, враховуючи популярність набуття другої вищої освіти та тенденцію молоді до раннього працевлаштування, все більше дорослих — економічно активних громадян стають (або є) студентами ВНЗ, при цьому вже перебуваючи у профспілках за місцем своєї роботи.

На відміну від цього, органи студентського самоврядування (далі – ОСС) традиційно є знаряддям реалізації студентською громадою прав, обов'язків та ініціатив студентів, як учасників освітнього процесу. Зазначене відбувається шляхом прийняття у співпраці з адміністрацією рішень з питань, що стосуються студентства. Саме студентські об'єднання є чинником, який допомагає створювати й реалізовувати потреби та інтереси студентів в усіх сферах суспільного життя: соціально-економічній, політичній та духовній.

Права, обов'язки та функціональна спрямованість таких громадських організацій врегульовані Законами «Про освіту»; «Про вищу освіту», постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад» від 5 вересня 1996 року № 1074 та ін.

Так, Закон України «Про вищу освіту» визначає студентське самоврядування, як право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої

освіти [3]. Крім цього, Закон закріплює основні засади організації ОСС й визначає завдання та принципи їх діяльності.

Проте норми чинного закону мають прогалини та зазнають критики, що значно заважає розвитку студентського самоврядування в Україні. Зокрема, на думку В. Бахрушина, найбільші проблеми щодо практичної реалізації положень зазначеного Закону становлять норми, які регулюють порядок обрання ОСС без посилання на шлях прямого таємного голосування студентів (курсантів) (ч. 1 ст. 40). Науковець проаналізував тексти близько тридцяти Положень закладів вищої освіти про студентське самоврядування й зазначив, що практично відсутні такі, у яких зазначена норма Закону виконувалася б у повній мірі. На його думку, це пов'язано із великою кількістю різноманітних виборів, які треба проводити у закладах вищої освіти згідно з чинним Законом, та певними складнощами організаційного характеру [1].

У своїй діяльності ОСС керуються законодавством, рішеннями Міністерства освіти і науки України, статутом вищого навчального закладу. Саме статuti більш детально регламентують положення, що стосуються організації та діяльності органів самоврядування у відповідному навчальному закладі. Як правило, статuti посилаються на Положення про студентське самоврядування відповідних навчальних закладів. Наприклад, в пункті 5.4 Статуту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (далі НЮУ) зазначено, що в Університеті функціонують органи студентського самоврядування. Їх структура та система, а також питання, що належать до їх компетенції визначаються Положенням про студентське самоврядування Університету, що затверджується конференцією студентів (курсантів) [4].

Варто зазначити, що Положенням «Про студентське самоврядування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого» (далі Положення) Конференція студентів Університету визначається вищим

представницьким органом студентського самоврядування і виконує найвідповідальніші економічні та організаційні функції, що покладаються на органи студентського самоврядування, а саме затверджує процедуру використання майна та коштів органів студентського самоврядування, затверджує річний кошторис витрат (бюджет) органів студентського самоврядування, вносить до нього зміни та доповнення, заслуховує звіт про його виконання, обирає контрольно-ревізійну комісію з числа студентів та курсантів для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів студентського самоврядування та деякі інші. Необхідно звернути увагу на те, що відповідно до пункту 3.4 цього Положення на Конференції мають право бути присутніми представники ректорату Університету; представники деканату факультетів (інститутів); члени органів студентського самоврядування факультетів (інститутів) Університету; представники студентських рад гуртожитків Університету; представники органів студентського самоврядування інших вищих навчальних закладів, громадських організацій, консультативно-дорадчих органів (за запрошенням). Проте, важливим вважаємо, що в пункті 3.5 зазначається, що тільки делегати факультетів (інститутів), які обираються на конференціях студентського самоврядування на факультетах (інститутах) мають право голосу. Всі інші, згідно з цим пунктом, мають право лише дорадчого голосу.

Вищим колегіальним виконавчим органом студентського самоврядування НЮУ є Студентський Сенат Університету (ст. 4). Його функції полягають в безпосередньому захисті прав та інтересів студентів, активізації участі студентів у навчальному процесі, реалізації цілей та завдань, поставлених Конференцією. Крім того, Положення статтею 16 визначає відносини Сенату з адміністрацією Університету. Таким чином, Сенат є підзвітним адміністрації та має інформувати ректорат, деканати та профспілковий комітет студентів щодо результатів своєї діяльності. Також,

ОСС можуть проводити різноманітні заходи спільно з ректоратом, деканатами, профспілковим комітетом студентів. Ректор Університету забезпечує належні умови для діяльності органів студентського самоврядування про що укладається відповідна угода. Таким чином, хоча в пункті 1.4 Положення адміністрації Університету забороняється втручатися в діяльність органів студентського самоврядування, на нашу думку, ОСС перебувають у міцній залежності від адміністрації .

Варто зазначити, що статтею 6 Положення передбачається чітка процедура виборів членів Сенату та Голови Студентського Сенату Університету й тут дійсно виконується норма щодо прямого таємного голосування, що проявляється у виділенні певного приміщення та встановлення кабінки для голосування. Щодо виборів членів Ради студентського самоврядування факультету (інституту) та Голови Ради, то тут також дотримуються даного принципу й організуються відповідні кабінки для голосування. Проте, виборам Студентських рад гуртожитків не приділено стільки ж уваги. Згідно з пунктом 27.9. Положення: «...На основі пред'явлення документа, що посвідчує статус його як мешканця відповідного гуртожитку, отримує бюлетень, де перелічені кандидати від його гуртожитку, здійснює своє волевиявлення та вкидає свій бюлетень до отвору виборчої скриньки» [7]. Тож, для виборів Студентських рад не передбачені кабінки для голосування, а отже й не забезпечується таємність, тому й справедливість цих виборів під великим питанням.

Таким чином, на прикладі аналізу Положення «Про студентське самоврядування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого» можна зрозуміти, що врегулювання студентського самоврядування ще далеке від ідеалу й потребує подальшого вдосконалення та роботи над недоліками. Тож, для покращення реального стану цього громадського утворення необхідно звернути увагу, який розвиток зазнає студентське самоврядування в інших країнах.

Для України корисним є досвід провідних держав, особливо європейських вищих навчальних закладів в галузі діяльності та функціонування студентського самоврядування, як одного із соціальних інститутів суспільства. В цьому аспекті особливо цікавими є: Велика Британія, Німеччина, Польща, Латвія, Франція, Фінляндія. Слід зазначити, що європейська система студентського самоврядування значно відрізняється від вітчизняної. Так, наприклад, якщо в європейських країнах відносини органів студентського самоврядування з адміністрацією вищих навчальних закладів базуються на стосунках рівноправних та партнерських, то в Україні таке співробітництво відбувається скоріше на рівні управлінського впливу, ніж реальної співпраці у сфері забезпечення потреб студентів. Показовим є те, що студентське самоврядування в зазначених країнах отримує значну підтримку з боку держави, а саме - фінансову та консультативну.

Самоврядування студентів у Великій Британії представлено студентськими організаціями, що виступають у формі студентських спілок, студентських рад або студентських урядів. Студентські ради, в свою чергу, представляють інтереси студентів в університеті та відповідають за надання їм різноманітних послуг. Ці ради також керують деякими комерційними установами, які розміщуються на території університету (друкарні студентських газет, спортивні клуби, магазини, нічні клуби тощо). Ще однією особливістю є те, що голова студентської ради отримує заробітну плату і працює повний робочий день.

Також цікавим є досвід Латвії, де студентське самоврядування виступає юридичною особою й укладає угоду з керівництвом ВНЗ про співпрацю. Тут, ОСС можуть займатися господарською діяльністю, а адміністрація ВНЗ створює для цього умови. Важливим повноваженням ОСС є право вето на рішення Сенату вузу, що стосуються студентів (повинні проголосувати 2/3 членів ОСС, які представлені в Сенаті).

Адміністрація вищого навчального закладу Польщі, як правило, забезпечує ОСС приміщенням, офісною технікою та Інтернетом, а також усі ці органи мають власну печатку для самостійного ведення своєї документації [5].

Не менш цікавим є досвід Німеччини, де ОСС дозволено отримувати фінансування від студентів, яких вони представляють, що по суті схоже на податок. Крім того, ОСС можуть заробляти гроші шляхом надання соціальних послуг студентам [6].

До основних відмінностей української та європейської системи студентського самоврядування можна віднести те, що ОСС останніх мають значно ширші повноваження (як ті, що закріплені на законодавчому рівні, так і ті, що є звичаєвими та не фіксуються). Також у європейських ВНЗ органи студентського самоврядування частіше за все наділені статусом юридичних осіб і мають підтримку з боку адміністрації. До того ж європейська система студентського самоврядування не конкурує із студентськими профспілками, адже вони там просто відсутні. Слід зазначити, що незалежність органів студентського самоврядування зовсім не означає відсутність будь-якої підтримки з боку адміністрації, адже в більшості провідних ВНЗ світу адміністрація навпаки надає неабияку підтримку, створюючи усі умови саме для незалежної діяльності ОСС.

Висновок. Студентське самоврядування в Україні потребує більшої уваги як з боку законодавців, так і з боку студентів та адміністрації ВНЗ. Саме зацікавленість у розвитку цього важливого елементу системи управління навчальним закладом й реальні кроки щодо його становлення є запорукою розвитку інноваційних процесів, які започатковані шляхом реформування вищої освіти. Хоча норми чинного закону мають певні прогалини, досвід європейських країн із залучення студентської спільноти до участі в управлінні ВНЗ може стати у нагоді під час опрацювання шляхів розвитку демократичних засад в системі вітчизняної вищої освіти.

Література

1. Бахрушин В. Є. Проблеми організації студентського самоврядування / Володимир Євгенович Бахрушин. 2018. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1176-problemi-organizatsiji-studentskogo-samovryaduvannya>.
2. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».
3. Закон України «Про вищу освіту».
4. Статут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
5. Светликова О. В. Європейський досвід функціонування студентського самоврядування: приклад для України / О. В. Светликова // Наукові праці. Соціологія. Том 258. 2015. С. 194–195.
6. Слипко А. Что есть студенческое самоуправление // Молодіжна альтернатива. URL: http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12002012-03-11-23-09-17&catid=41:headlines&Itemid=91.
7. Положення «Про студентське самоврядування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого».